

ПРОФ. ДР РАДОМИР Д. ЋОРЂЕВИЋ¹
УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА СОЦИОЛОГИЈУ

ГРАФИТ-МУРАЛИ КАО ВИД НАЦИОНАЛНОГ САМООДРЖАЊА

/„... ЈЕР ОДАВДЕ НЕМА НАЗАД!“ - СРПСКА ГЕРНИКА/²

САЖЕТАК. У раду се истражује један специфичан правац код домаћих „графит-мурала“, који се јавља и у северном делу Косовске Митровице. Аутор га означава као *национално-кохезивни*. Један од најзначајнијих таквих графит-мурала познат је под називом „... јер одавде нема назад!“, по реченици написаној у горњем делу слике. Он најнепосредније изражава дилему Срба у северном делу Косова и Метохије, јер је настао као резултат очајне тежње да се шиптарски сецесионисти, који владају јужним делом града, спрече да заузму српску територију града (али и шире). Визуалним решењем и поруком, овај графит може се поредити с једним врхунским ликовним делом – са шпанском, Пикасовом сликом „Герника“.

Аутор сматра да српски графит-мурал у Косовској Митровици, по многим чиниоцима, има ону важност коју има „Герника“ за Европу и свет. И док је „Герника“ постала светски симбол протеста против апсурдности рата, дотле је „српска Герника“ параболоа за „урлик и вапај“, снагу и решеност дела српског народа да остане на родној грудии, ма колико то могло бити погубно за њега.

Кључне речи: графити, графит-мурали, мурал, Срби, Косово и Метохија, Герника.

¹ radomir.djordjevic@hotmail.com

² Рад је примљен 24. августа 2013, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. маја 2014.

УВОД

Одавно је позната моћ графита. Њихова силина је тако велика да изазива код људи духовне промене, а они, затим, друштвене промене. Какве ће те промене бити зависи од друштвене енергије људи. Уколико је порука графита јасна и недвосмислена, већи су и изгледи да се остваре циљеви друштва. Графити, стога, указују на појаве у друштву које обично људима промичу. Чини се да су графити, изнад свега, „савест” друштва, савест његовог свеснијег дела, која опомиње да се са одређеним социјалним проблемима људи више не могу изборити и да су промене неопходне. У том погледу, Хамфри Е. А. Фен луцидно закључује:

„Графит је најврљана изјава или стих, надахнута тренутним узбуђењем, потресом или очајањем. У питању је спонтано изражавање осећања, и то ретко радосних.”³

И док су за многе графити обичне и недоличне „мазарије” по зидовима доконе омладине, они садрже и нешто више – чинодејство које постаје покретачка снага у указивању на оно што не ваља у друштву и држави. Графити су неформални и често нелегални јавни медиј. У извитопереном свету, где власт знатно ограничава слободну реч грађана, графити као неофицијелни медиј немају довољну раширеност да би своју поруку могли пренети целој јавности. Графити су увек били на удару државе, јер, ма како то изненађујуће деловало, графити својим порукама покушавају да усмере, обавесте и предложе власти куда даље да води у развоју друштва. Држава, са своје стране, није благонаклона према графитима, јер и графити могу имати елементе бахатости и застрани, као и сваки јавни медиј. Инхерентна субверзивна улога графита је та страна која смета властодршцима, јер државни апарат не сме да буде угрожен ни на који начин. Посебно сметају графити који се баве политичким односима у друштву.⁴ Њихова моћ је у тој мери велика да је један од доајена графитизма, К. Хартунг, упозорио политичаре, рекавши: „Ви који владате, идите до града и читајте знакове”⁵. Многи су се оглушили о ово упозорење, што их је потом скупо коштало.

³ Хамфри Фен Е. А., Савремени преглед – Графити, (без ознаке издавача и године), стр. 1.

⁴ „Grad počinje govoriti. [...] Zid govori, s njega odzvanja ono što zaokuplja ljude.”, К. Хартунг у: Quorum, Časopis za književnost, br. 1/1981, Zagreb, str. 231.

Графит-мурали су посебан, све присутнији вид графита у градовима широм света. Графит-мурали су инспирисани званичним муралима који такође егзистирају у јавном простору. Наиме, званични мурали су се почели стварати када је званична уметност осетила потребу да изађе из властите самољубивости и из личне љуштуре уметника, 50-их и 60-их година прошлог века, када се у људском друштву десио низ револуционарних и авангардних процеса и промена. Променама у свим сферама у друштву (нарочито у тзв. западно-европском и америчком друштву) дошло је и до ослобађања егоцентричне уметности и њене метаморфозе у „уметност за све”. Истакнути уметници почињу осликавати јавне површине великим зидним сликама различитих мотива. Такви, урбани зидни мурали, углавном су настајали у сарадњи с градском влашћу, док су уметници били адекватно награђивани за свој допринос улепшавању града.

Насупрот тим, легалним, муралима, почев од 70-их година прошлог века, у већим градовима света (понајвише у САД), настајали су тзв. графит-мурали. Њих су стварали надарени млади људи који су имали храбрости и жеље да, упркос власти и органима реда, осликају сваки део улице и града који им се чинио интересантним, свако место где су сматрали да ће њихово дело доћи до изражаја и бити виђено. Тај „нови стил”⁶ за собом је донео ново виђење ликовног изражавања, те су многи убеђени да пред собом имају нови стил у уметности, који излази из уобичајених поимања и дефиниција уметности. Поред саме слике која доминира својом ликовном знаковношћу, додаје се и пригодна, сугестивна порука. Таква комбинација слике и текста назива се графит-муралом. У садашњем времену, с великим напретком у технологији штампе и изради слика великих димензија, маркетиншка индустрија је у великој мери прихватила стил графит-мурала за презентирање својих производа. Некадашњи уметнички мурали уступили су место рекламама пред налетом неокапиталистичке пропаганде. Користећи се *графити-мурал рекламама*, у дивљем стилу графит-мурала, маркетиншка индустрија их је умногоме подражавала.

⁵ Исто, стр. 231.

⁶ „Нови стил, који је чак utjecao na klasične rituale umjetničke scene, potječe od njih, crnaca: rap glazba, ulični plesači, breakeri i plesači električnog bugija spontano prate čarobnjake doze sa sprejom i tvore fascinantan, pomalo neoplenski okvir za supercivilizovani megalopolis biznisa („Quorum”, str. 239–240).

У оквиру овог разматрања графит-мурала, посебан део узима разматрање српских графит-мурала и, међу њима, графит-мурала који се налази у северном делу Косовске Митровице. Текст који се налази на врху овог мурала је уједно и његов назив: „... јер одавде нема назад”. Аутор сматра да он представља последње упозорење српском народу да више не сме да се повлачи и напушта свој животни простор. Аутор га критички упоређује са славном сликом Пабла Пикаса – „Герником”, јер сматра да графит-мурал из северног дела Косовске Митровице и „Герника” имају додирних тачака, упркос свему што их раздваја. Могло би се рећи да српски графит-мурал „... јер одавде нема назад” представља за српски народ, као својеврсна „српска Герника”, оно што „Герника” представља за Шпанију и свет.

„СРПСКА ГЕРНИКА” – ПОСЛЕДЊИ ВАПАЈ СРПСКОГ НАРОДА У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ

Циљ нам је да у овом раду дамо анализу једног графитистичког дела или графит-мурала који је наших руку дело. Иако би се на тренутак могло помислити да таква „дела” обично настају и налазе се само у великим градовима, а када је реч о Србима, пре свега у престоници, овде то није случај. Реч је о граду о којем се вероватно данас највише збори у нашем окружењу па и шире – Косовској Митровици, прецизније, његовом северном делу. Упутно је рећи да се ради о физички подељеном граду на јужни и северни део. У овом граду живи више националних мањина, нарочито у његовом северном делу, у којем је већинско становништво српско. У јужном делу живи доминантна шиптарска већина⁷ која, од завршетка ратних сукоба 1999. године, непрестано ради на томе да се изврши спајање два дела града. Срби су свој део града одбра-

⁷ Аутор рада употребљава израз Шиптар да би означио становништво које је преовладало на Косову и Метохији, како и они сами себе називају. Почевши од краја XVII века, па све до краја XX века, шиптарско становништво је у потпуности преовладало, користећи политику застрашивања над домицилним српским становништвом, не би ли се оно што пре, заувек напустило своју прадеовину. Нова власт на Косову и Метохији и даље се односи према српском становништву непријатељски, не презајући чак ни од појединачних убистава ненаоружаних Срба, како на селу тако и у граду, изазивајући на тај начин низ инцидентних ситуација у којима најчешће страдају Срби.

нили, после ратних сукоба током 1999. године. Ипак, војним споразумом у Куманову који је потписан крајем 1999. године а затим и огромним залагањем и константним вршењем притиска од стране међународне заједнице, српско становништво је у Косовској Митровици морало да пристане на долазак цивилне мисије ОУН – УНМИК-а и војних мисија ОУН – КФОР-а, а касније и ЕУЛЕКСА, војне формације ЕУ.

Херојски отпор дела српског становништва у Косовској Митровици траје и данас, и с великом извесношћу ће се Срби одржати у северном делу града, а тиме и на делу територије који се данас назива „северни део Косова и Метохије”, већински насељен Србима. Вишегодишњи успешним отпор Срба са севера Косова и Метохије постигнут је одржавањем јединства српског народа. То је нарочито дошло до изражаја када је седиште Универзитета 2001/2002. године премештено из Приштине у северни део Косовске Митровице. Велики број младих, првенствено студената, који су стално пристизали, довео је до тога да су се сада, заједно са мештанима Косовске Митровице, окупљени у толиком броју, осећали много безбедније и сигурније, а такође су својим присуством допринели и да млади Митровчани буду у много већој мери ангажовани око разних активности у различитим сферама друштвене заједнице. У граду, након пресељења Универзитета, приметна је већа активност на пољу спортских делатности, музичких перформанси, књижевних вечери и промоција, студентских и научних летњих школа, различитих поткултурних активности: одржавају се рок-концерти; као и посетама „бајкери” возе свој круг хуманости и сарадње сада и кроз овај град; и, присуство младих неминовно се огледа и кроз исписивање и исцртавање графита и графит-мурала, којих сада има читавом дужином градских уличних артерија, а међу њима, сходно контроверзном тренутку, највише доминирају политички графити као и појединачни графит-мурали.⁸

Уколико искључимо (само привидно), сву осталу активност младих у северном делу Косовске Митровице, остајемо на подручју поткултурних активности младих у граду. У мноштву осталих догађања, истиче се графитистичка делатност, како поједи-

⁸ О политичким графитима у северном делу Косовске Митровице, после вишегодишњег истраживања настала је монографија под називом: „Град и графити”, с поднасловом: „Политички графити у северном делу града Косовске Митровице”, аутора др Радомира Ђорђевића, у издању Филозофског факултета у Косовској Митровици 2012. године.

наца тако и група. У граду се све више примећује њихова активност, јер је она веома уочљива и доминирајућа. Јавни простори у граду попримају изглед излога на којима се исписују и исцртавају различите поруке и слике, а једини алат тих уличних уметника је – спреј. Међу њима доминирају понајвише политички графити али и графит-мурали са историјском тематиком.⁹

Интересантно је да је исписивање графита у Косовској Митровици потпуно легално и не подлеже забрани од стране постојеће власти. Зашто је то тако? Зато што је постојећа српска власт у потпуности на страни српског народа и не подноси окупаторску власт. Отуда, сваки отпор страног власти је добродошао, ако се другачије не може против ње. С друге стране, страна власт је у потпуности индиферентна према ономе шта се исписује у виду графита или графит-мурала, јер нити довољно познаје српску историју, нити је то интересује. Она се узда у своје наоружање, сматрајући да ће у сваком евентуалном сукобу с градским становништвом изаћи као победник. Не сумњајући у ово (што је, нажалост горка истина), српском становништву преостају једино нада и вера у Бога, и чекање тог тренутка када ће се његове муке привести крају и у његову корист. Не треба заборавити и другу страну подељеног града, коју настањују Шиптари, увек спремни да крену у напад преко моста на реци Ибар, који је, са српске стране, затворен бетонским препрекама. Ипак, оне нису сигурне у потпуности, те су Срби изложени сталној тензији и сталном притиску, јер је напад с друге стране увек могућ, дању или ноћу, као што се више пута већ и дешавало. Отуда, најактивнији део српског народа, његова омладина, има велики значај, јер представља и његов највиталнији део. Спој српских власти и народа српског, посебно омладине, у српском делу Косовске Митровице, упечатљив је пример заједништва народа и домаће власти, јер и једни и други су максимално угрожени.

⁹ Тако је међу првим графит-муралима доминирао лик Милоша Обилића, исцртан масним бојама, испред Дома студената „10” и Више техничке школе. Аутор овог графит-мурала, имао је очигледну намеру да мотивише и охрабри становнике града тако што ће их подсетити на херојско дело ове личности током знамените Косовске битке између Срба и Турака 1389. године. Још један графит-мурал, такође постаје све познатији међу српским становништвом, иако се не налази у самом граду, већ у Звечану, скоро саставном делом Косовске Митровице. То је исцртани графит-мурал, са ликом најзначајнијег генерала српске војске у Републици Српској, у време рата и после распада Југославије – генерала Ратка Младића.

Млади у граду представљају најактивнији део српског живља. Студенти окупљањима у граду дају свој допринос очувању овог дела српске територије. Како се и једна и друга сукобљена страна, за сада, уздржавају од било каквог фронталног напада (српска, зато што је усредсређена на очување одбрањене територије, арбанашка, зато што јој то не дозвољавају међународне мировне институције), своје слободно време користе за различите активности. Српска омладина исписује борбене и политичке графите, као подстрек сталном активизму и одбрани од могућег напада Шиптара.¹⁰ Они имају кохезиону снагу за могући отпор непријатељу, па и по цену давања најдражег – живота за слободу своје земље.¹¹

Својим присуством на улици графити и графит-мурали не само да сведоче о једном времену, већ и активно утичу у разрешењу појединих политичких дилема.¹²

На графит-муралима најчешће се сусрећу историјске личности које је народ прихватио као позитивне, и личности које су се истакле у одбрани српске земље у новије време, у ратовима који су се водили у току и после распада Југославије. Оваква улична знамења на посредан начин изражавају општу вољу народа да се не дозволи непријатељу заузимање српске територије, чак и онда када политичка руководства доносе одлуке супротне народним жељама. Српски грађани Косовске Митровице су више пута изражавали своју вољу, која гласи – да они не желе шиптарску власт, већ желе да буду грађани Србије, без обзира на то што су део територије Србије окупирале међународне снаге, и што их те

¹⁰ „ЕУ мора пасти”, „Fuck NATO”, „Живео Ђенерал Ратко Младић”, „Народни покрет отаџбина”, „Национални строј – национална слобода”, „Ратко Младић – Смрт издајницима”, „Нема предаје – Национални строј”, „Косово је Србија”, „Ко је Србин и српскога рода а недошао у дој на Косово...”, „Пружи отпор ЕУ тоталитаризму”, „Пружи отпор ЕУЛЕКСУ”, „Србство нема алтернативу”, „НАТО go home”, „Нећемо паралелне шиптарске институције”, „Србија земља хероја”, „Србин Србину леђа не окреће”, „Град је наш” (Ђорђевић, 2011, стр. 62–64).

¹¹ О овоме сведочи и подигнут споменик грађана северне Мировице са именима својих суграђана, који су страдали у борби 1999. године. Споменик се налази непосредно поред главног моста на Ибру са десне стране. Има облик мањег обелиска и са фреском „Белог анђела” на врху, док су имена погинулих уклесана на полеђинама страна споменика.

¹² „Иза функције протеста у неким протестним графитима препознајемо и израз тежње за утицајем и променама” (Ариф Кључанин у: „Књижевна критика”, 2/90, март–април, Београд, стр. 39).

исте снаге приморавају да постану грађани непризнате државе „Косова”. Јавним испољавањем свог незадовољства постојећом ситуацијом, непрекидним протестним скуповима, као и сталним графитистичким порукама, које недвосмислено изражавају став грађана северне Косовске Митровице, даје се међународној заједници на знање да се воља грађана мора поштовати ма каква она била. Притом, на терену и даље влада напетост, али радикалних подухвата обеју страна нема.

Пажњу аутора у свему овом привукао је, рекло би се, чудесан графит-мурал на српској страни града, који се налази у самом центру северне Косовске Митровице, на тргу „Шумадија”. Аутор сматра да је реч о графит-муралу, јер се састоји од осликаног дела и исписаног текста, који заједно чине неодвојиву целину. Уколико би желели да га означимо именом, онда је најбоље употребити горњи део реченице који се налази на њему: „јер одавде нема назад!”. Уколико пак желимо да му дамо шири, па и међународни, значај онда би га могли означити само називом знамените слике Пабла Пикаса под називом „Герника”,¹³ на коју овај графит-мурал подсећа. Отуда, и назив би могао бити условно „Српска Герника”.

Оба мурала изражавају судбинску и ратну опомену. Присутност рата или рата у наговештају, садржај је обеју слика, с том разликом што је „Герника” настала непосредно пред почетак Другог св. рата, док је „Српска Герника” урађена у намери да заштити српске територије од ратних разарања. Она је уједно и опомена српском становништву шта могу очекивати уколико

¹³ Герника (шп. Guernika) је град у провинцији Вискаја, у аутономној покрајини Баскија на северу Шпаније. Слика Герника настала је заслугом знаменитог шпанског сликара Пабла Пикаса после грађанског рата (1936–1939). Слика је ремек дело сликарства двадесетог века и у светској јавности је прихваћена као стални подсетник на ратне трагедије и истовремено антиратни симбол и оличење мира. Током 1937. г., на захтев генерала Франка, нацисти Немачке авијације – ваздухопловне јединице „Кондор” и италијанске фашистичке ескадриле, насумично су бомбардовали градић Герника и том приликом убили многе недужне цивиле. У знак протеста против овог нељудског чина, Пикасо је насликао слику, назвавши је по граду где се десила трагедија, „Герника”. Урађена је за светску изложбу у Паризу 1937. год. На слици преовлађују алегоријска дела, делови раскомаданих људских тела, лучоноше мира и чудовиште Минотаур као симбол бруталности. Она је опомена на вечиту опасност од могућих нових ратова. Дело је изазавала многе контроверзе у погледу политичких намера, културном значењу и естетским вредностима. После многих селидби од Европе до Америке, слика је наша своје место у Мадриду, где се и данас налази.

напусте своју територију. У сваком случају, није нам циљ да проналазимо на овим делима њихове сличности и разлике, већ је овде битна њихова јавна експресија у простору и порука која се шаље јавности или народу. „Герника” је слика већег формата на платну и има снажну антиратну поруку: да се више никад не понове злочини над недужнима, какав је био злочин над становништвом баскијског града Гернике. Као таква, „Герника” има значај светла у тами за човечанство и вечна је опомена. Пикасо је својим делом, ма колико нас то саблажњавало, насликао „смрт”, представивши је у облику остатака људских телеса. Својом имагинацијом и композицијом слике, као и читавом експресијом, уметник је заправо послао свету свима разумљиву поруку, да се свет увек може наћи у оваквој ситуацији, уколико се поново дозволи лудило, као што је то био Други светски рат. С обзиром на то да се ова слика често излаже у јавном простору и на зидној површини, могло би се рећи да ова слика има додирних елемената са зидним муралом и стилем какав се данас може наћи на улицама многих светских метропола. Порука „Гернике” је недвосмислена: Не рату, јер рат ствара ожиљке на људској души, који никада не зарастају.¹⁴

Наш графит-мурал „...јер одавде нема назад!” иако је посредно везан за рат има једну дубљу и манихејску поруку која би могла да гласи: „Нас нећете отерати са вековних огњишта, ма шта нам се десило.” Српски народ је небројено пута стајао пред зидом и пред стратиштима, упућујући снажну поруку крволоцима, да се њима никада неће предати. Тај вечити оптимизам, који краси српски народ, поново израња као феникс пред насликаним графит-муралом у српском делу Косовске Митровице.

¹⁴ „Na ovoj zidnoj slici, Picasso pokazuje svoj novi stil. Guernica ima istinsku monumentalnu uzvišenost. Kao pripadnik neutralne zemlje, Prvi svetski rat ga nije pogodilo, koliko je to učinio španski gradjanski rat. Nakon Frankovog terorističkog bombardovanja 26. 04. 1937. godine na mesto Guernica, nekadašnje prestonice Baska, na severu Španije, Picasso odlučuje naslikati sliku tog događaja. Nizom snažnih likova, slika nas podseća na agoniju rata. Bila je proročanska vizija propasti. Simbolizam tog prizora protivi se tačnom tumačenju, i pored nekoliko tradicionalnih elemenata: majka i njeno mrtvo dete su potomci Piete, žena sa svetiljkom nas podseća na statu u Slobode, a ruka mrtvog borca, koja još uvek steže slomljeni mač je poznati amblem herojskog otpora. Isto tako osećamo i suprotnost između pretećeg bika sa ljudskom glavom, zamišljenog da predstavlja mračne sile, i konja na umoru (Jadranka Plavšić u: *Kubizam, Picasso i Gernika – genijalni španski slikar i njegova monumentalna slika* /www.bastabalkana.com/2012/10/ gernika/).

Слика-графит-мурал „... јер одавде нема назад!”, величине је око десет квадратних метара и налази се на бетонској подлози једне вишеспратнице са спољне и северне стране. Насликана је бојама за зидно кречење, има и употребе спреја. На слици су употребљене боје: црна, црвена, бела и жута. Доминира црвена, по том црна боја. Остале боје су само местимично употребљене. У горњем наносу, наглашена је црвена боја, а у најнижем црна. И један и други нанос дели средишња бела боја. Натписи на слици налазе се на врху и водоравно су исписани, а исти је испис при дну слике. Слика садржи следеће елементе који чине целину, односно композицију слике: натпис у горњој ниши: „јер одавде нема назад” исписан је црном бојом целом дужином слике. У доњем делу и при дну, на црној подлози, налази се натпис жутом бојом: „Косовска Митровица” исте дужине као и горњи наслов. Сликарски елементи: једна трећина слике обојена је црном бојом која местимично залази у другу већинску црвену боју. Црном бојом је графитиста исцртао ликове људи са уздигнутим рукама, како израњају из мрака. Њихови ликови су заправо попут сенки, не виде им се лица и као да се ослањају (њих петоро) на рамена људи који се налазе у маси. Двојица њих, можемо их назвати „лучоносцима”, у једној руци држе упаљене бакље са белом светлошћу. Изнад масе људи у црној боји, као да израња, појављује се знамење Српске државе – бели двоглави орао. Кљунови двоглавог орла обојени су жутом бојом док су његова крила прошарана црном линијом подражавајући њихово паперје. На његовим грудима, једним делом, види се црвени српски штит с белим крстом и оцилима. Читава слика двоглавог орла мало је нагнута удесно. Лик двоглавог орла заузима на слици средишњи део у распону до једног, или нешто више од метра квадратног. Симболика овог графит-мурала би била следећа: текстуални део на слици указује на срж ствари и онога што је најважније за српски народ – то је: да Срби више не смеју да се повлаче пред својим историјским усудом, јер би свако друго решење било катастрофално по њих. Повлачења српског народа, односно сеоба(е), српском народу су нанеле неизмерну штету. Сеобе, у једном тренутку могу бити рационалне и оправдане, али на дугом историјском исходишту могу да донесу скоро непоправљиву штету националним интересима народа. У нашем случају, оне нам нису донеле никакав бољитак, већ само сужавање националног простора. Када је у питању простор Косова и Метохије, забележен је низ таквих сеоба – мањих и већих, које су на крају довеле до пражњења овог

простора до краја двадесетог века и свели српско становништво на 10% укупног становништва.

У појединачне сегменте елемената који су присутни на слици „... јер одавде нема назад”, треба истаћи следеће: од мноштва ликовна људи („људи сенке”) обојених црном бојом двојица њих – један у централном делу и други с десне стране, уздигнутим рукама показују три уздигнута прста, као симбол православног хришћанства. Такође, две личности (трећа и четврта с леве стране) имају стиснуту шаку у виду песнице. Она, у сваком случају исказује чврстину и ударац који би се узвратио непријатељу.

Цео графит-мурал, рекло би се, одише извесном нестварношћу, дубоком апотеозом и одбрамбеним ставом српског народа. Порука је више него јасна: „Ми постојимо и даље – нисте успели у својој политици геноцида, Косово је наше.” Ако би ове поруке у извесној мери хиперболисали, могло би се рећи и: „Биће борба непрестана”, или пак, да наведемо наслов песме академика Матије Бећковића – „Ђераћемо се још”.

Из свега реченог, могао би се извући следећи став: притајени бунт Срба је очигледан. Графити и графит-мурали на улицама северног дела Косова и Метохије сведоче о томе. Нема више повлачења, јер оно не води никуда, само новим страдањима. Стога, основна је идеја Срба на овом простору како не устукнути пред непријатељем, како му се супротставити. Отуда, главна порука наведена је у самом графит-муралу: „... јер одавде нема назад”. Статус избеглица је свим Србима добро знан и отуда и колективно охрабрење али и упозорење: „Јаки смо, само ако смо јединствени”, „Ми смо на својој земљи и ми не желимо да са ње одемо”, „Кућни праг се чува својим присуством а не одласком”.

Извршена анализа графит-мурала, као особених средстава комуникације и неформалних медија, рефлектује се нарочито између шире јавности и политичке власти. Сматрамо, да графити и графит-мурали, имају велико значење у трансформацији и друштвеним променама.

ЗАКЉУЧАК

Аутор овог рада бави се анализом уличних графит-мурала с националним предзнаком и назива их графит-муралима националног самоодржања. Поседно место у анализи припада графит-муралима у Косовској Митровици. У раду се анализирају следеће тематске целине: графит-мурали и њихова појава на историјској сцени, односно, њихов развој, као и графит-мурал који именује „српском Герником”, упоређујући га с најпознатијем и најслав-

нијим делом Пабла Пикаса – чувеном „Герником”. Ово Пикасово дело постало је међународни симбол отпора нацизму и фашизму и трагедије цивила у шпанском грађанском рату. Такође, у даљем делу, само узгредно, дата је и краћа напомена о осталим графит-муралима с националним предзнаком у северном делу града Косовска Митровица.

Српски графит-мурал „... јер одавде нема назад” је у основи персофиникација исте идеје која краси и чувену „Гернику”. Ипак, у нечему се разликују. Аутор сматра да је „српска Герника”, „производ” народа, који нема других могућности у одбрани свог легитимног огњишта, неголи да понуди самог себе на вечну жртву ради слободе и живота достојног човека. Герника је продукт једног уметника и његовог сновиђења ратних страха. На размеђи двеју култура, српске и арбанашке, када ова друга свим средствима покушава да отме и последњи део српске земље који је још слободан и независан, Срби су надреалним ликовно-зидним изражавањем послали поруку свим Србима и свету: да ће они у подељеном граду Косовској Митровици остати заувек, јер их на то обавезује завет предака, историја, традиција, гробови ближњих. Дошло се до фазе када више нема одступања и сеоба са српског простора.

Сликом и текстом, српски графит-мурал у центру северног дела Косовске Митровице, под називом „јер одавде нема назад!” на најбољи могући начин сведочи својом упечатљивошћу и својом ликовном анимацијом да се дошло до задње линије одбране пред шиптарском експанзијом на Косову и Метохији. Свако даље повлачење Срба из Косовске Митровице био би уједно и крај опстанка Срба на својој територији. Назначени графит-мурал подстиче и симболизује крај сеоба Срба и супростављање непријатељу по цену губитка најдражег – живота. До оваквог размислања дошло се после рата 1999. г. против војног савеза НАТО-а када су Срби у потпуности протерани с већег дела Косова и Метохије. Део српског становништва нашао је уточиште у централној Србији, док је преостали део Срба, који је остао после рата на Косову и Метохији, морао такође да тражи уточиште после погрома, 17. марта 2004. г. Од овог дела, један мањи део се настанио у Косовској Митровици. Заједно са мештанима града – преосталим Србима, који су сачували свој град у време рата, данас су поново изложени сталном притиску да признају шиптарску новонасталу власт. Српски грађани су одлучни и јединствени у одбрани свога града, не дозвољавајући ни Шиптарима ни међународним

снагама да овај град (његов северни део) потчине власти тзв. државе „Косова”. Ипак, политички односи на овом подручју нису се развијали у корист Срба. Нове политичке тенденције, које намећу међународне снаге и власти новоуспостављене „државе” (која још увек није у целости међународно призната), произвеле су нове затегнутости, нарочито у северном делу Косовске Митровице. Одатле и порука овог рада, која би била прихватљива и за Србе с Косова и Метохије, и коју смо истргли из наслова познате родољубиве песме Алексе Шантића „Остајте овде...” дубоко сведочи о реалности и могућем исходишту српског народа.

На крају, рецимо и то, да би графит-мурал „... јер одавде нема назад”, требало хитно заштитити, као вредан беоцуг и миљоказ, који ће свима нама, као и будућим нараштајима, указивати пред каквим су се проблемима налазили Срби при крају XX и на почетку XXI века. Овај графит-мурал, уједно ће постати симбол храбрости српског народа, симбол како треба бранити своју земљу. Отуда, како се сада будемо понашали тако ће нас и будуће генерације ценити. Оне пак или ће нас хвалити или ће нас кудити. И једно и друго није могуће. Зато, јер Балкан остаје и даље тајна недокучива.

ПРИЛОЗИ

Слика 1: Косовска Митровица, графит-мурал, Трг Шумадије;
(БорЂевић, 2012)

СЛИКА 2: ГЕРНИКА (ПИКАСО, 1937)

ЛИТЕРАТУРА Đorđević, R. (1995). *Rečnik grafita*. Niš: Centar 018.

РЕФЕРЕНЦЕ Đorđević, R. (2011). *Grad i grafiti - Politički grafiti u severnoj Kosovskoj Mitrovici*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet.

Književna kritika - Grafiti - čitanje zida. (1990). Beograd: Izd. pred. Rad.

Hamfri, E.A.F. *Savremeni pregled - Grafiti, spis*. (bez oznake godine i izdavača).

Quorum. *Grafiti, časopis za književnost, Zagreb*, (1988). 1.

ГРАФИЧКИ ПРИЛОЗИ Picasso, P. (1937). Picasso - Guernica.JPG. Преузето са hr.wikipedia.org/wiki/Guernica (Picasso).

RADOMIR D. ĐORĐEVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

MURAL – GRAFFITI AS A WAY OF NATIONAL SELF-PRESERVATION
/...BECAUSE THERE IS NO WAY BACK! – SERBIAN GERNIKA/

Main theme in this paper are *mural graffiti* as specific group of graffiti which emerges in last decade of 20th century and which remain to this day. Author deals with their theoretical research and generalization, in order to pay attention towards domestic mural - graffitiism in further elaboration. A specific movement in domestic mural - graffitiism originates in the northern part of the city of Kosovska Mitrovica which is designated by author as national-cohesive. It is based on mural-graffiti which is known by sentence written in the upper part of picture: “jer, oдавде нема назад!” (“..because there is no way back!”). This mural-graffiti express all of the dilemmas of the Serbs in the northern part of Kosovo and Metohia, and it originated as the result of desperate aspirations to save the Serbian part of the city of Kosovska Mitrovica, but as well the wider territory, from Albanian (Shqiptar) territorial pretensions and secessionism from the Serbian state. Greater (southern) part of the city of Kosovska Mitrovica hold Albanian population. With its text and message this graffiti could be only compared with only one masterpiece in Europe – “Gernika” that was painted by spanish artist Picasso.

Hence, author theoretically and competently explicate, believing that mural - graffiti in Kosovska Mitrovica, according to many factors, has that particularly value which has “Gernika” for the Europe and the World. While “Gernika” express global protest in order not to repeat the suffering of innocent civils in a war, thus “Serbian Gernika” reflexes in itself “roar and cry”, strength and dedication of one part of the Serbian people to remain on theirs homeland, no matter how can that be hazardous for them. In days that will come and in days that preceded to the, so called “Bruxelles Agreement” (in according to, Serbian population *must* fall under the jurisdiction of the self-proclaimed “establishment of Republic of Kosovo”), this kind of message and picture on the wall could be determined and fatal for the Serbian people. Question is, whether the Serbs in Kosovska Mitrovica obey their “oath” on the wall? From their answer in great degree depends and their destiny to come.

KEY WORDS: Guernica, Serbian Guernica, Kosovska Mitrovica, North Kosovo and Metohija, graffiti.